

єдності попереднього, сучасного та майбутнього поколінь здатне стати тією ланкою, що з'єднає динамічні змістовні компоненти особистості молодії людини у гармонійну, духовну індивідуальність.

1. *Анцыферова Л. И.* Гуманистически-экзистенциальный подход к мудрости: способы постижения истинного я и призвания человека // Психологический журнал. – 2005. – № 3. – С. 5-14.;
2. *Мень А. В.* Культура и духовное восхождение. – М.: Искусство, 1992. – 495с.;
3. Практикум по психологии здоровья / Под ред. Р. Никифорова. – Спб.: Питер, 2005. – 351 с.;
4. *Тюріна Т. Г.* Формування духовних ціннісних орієнтацій – нагальна потреба нашої доби // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2006. Вип.21. Ч. 1. – С. 104 – 112.;
5. *Франкл В.* Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс. 1990. – 386 с.;
6. *Юзвак Ж.* Духовний розвиток особистості: проблеми, гіпотези, теоретична модель.

Галина Подолян

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДУХОВНО-ПРАКТИЧНА ПРИРОДА МІСТИЧНОГО ДОСВІДУ В РАКУРСІ СУЧАСНОГО ЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

Реалії сучасних змін в етико-філософських поглядах сприяють пошукові нових варіантів розуміння морального феномена, який завдяки духовно-практичній природі може розглядатися у співвіднесеності з іншими формами духовності, наприклад, з містичним досвідом. Таке бачення дозволяє говорити про використання продуктивних можливостей духовно-містичної традиції для етичних досліджень природи моралі.

Сучасні проблеми розширення горизонтів розуміння раціональності в західній культурі засвідчують ефективність аналізу потенційних можливостей таких нераціональних типів знання, їх досвіду, методик і форм світопереживання. Результати цього вивчення можна використовувати у відповідності з наявними потребами переосмислення, поновлення й використання інших видів і способів освоєння світу, пізнавальної діяльності для збагачення всієї сфери духовності й культури людини, в тому числі й моралі, як їхнього елементу у світлі нових тенденцій і змін. З іншого боку, розгляд нераціональних типів знання дозволить оцінити міру їхньої придатності й спроможності взаємодоповнювати і взаємодіяти зі сферою раціонального. Наукове незацікавлене вивчення дасть можливість підтвердити значуще й суттєве в цих традиціях у цьому контексті та, до певної міри, зніме апологетизм стосовно даної тематики, який можна зустріти як одну з тенденцій зацікавлення містицизмом в західній культурі. Це стосується як фахівців, що занадто позитивно налаштовані на її сприйняття і можливість перенесення її механізмів дії на інші форми духовності, так і загального рівня вивчення

містичного досвіду як одного з впливових культурних явищ Сходу та надзвичайного захоплення ним, особливо в умовах західної культури, де склалися свої, не менш ґрунтовні, варіанти цього своєрідного світовідношення. Позиція критичного огляду, можливо, покаже цей тип духовного досвіду як неоднозначний, проблемний для сприйняття.

У даній роботі цей розгляд конкретизується через показ доцільності й евристичного потенціалу наукових досліджень моральної й містичної форм досвіду. І мораль, і містичний досвід перспективно вивчати через ракурс розгляду їх як форм безпосереднього, духовно-практичного осягнення світу. У цій якості вони постають, як більш адекватні, глибші й цілісні в порівнянні з раціонально-логічними процедурами аналізу, що, насамперед, розчленовують, розкладають об'єкт на елементи, а потім з усього багатства вивчених складових вибудовують загальну картину уявлення про певний предмет, явище і ін. Така методика, перш за все, знищує первинну цілісність об'єкта вивчення і оточуючого середовища, по-друге, являє собою складну систему мислення та відповідного апарату аналізу. А безпосередні, практичні приклади світосприйняття ґрунтуються на цілісному світобаченні. Це дозволяє побудувати несуперечливу систему знань про оточуючий світ. Вона передбачає, насамперед, врахування і значимість не тільки людини як активного перетворюючого суб'єкта, але й живої та неживої природи та бережливого ставлення до неї.

Такий аспект огляду окрім проблем вивчення основоположних засад цього типу світовідношення та доміантних установок даної традиції, цінностей і ін., актуалізує моральний аспект настійної потреби вирішення глобальних проблем людства. Отже, вже з названих пунктів аналізу стає зрозумілим, що вивчення містичного досвіду як основи духовної традиції в культурі людства – справа перспективна й проблематична з точки зору її місця й ролі в науці. Філософський та культурологічний бік такого дослідження також показують багатоплановість і неоднозначність сприйняття значимості цього феномена. В контексті сучасних філософсько-етичних доктрин це актуальна й складна тема, яка має вікову культурну вкоріненість і ґрунтується на основоположних засадах певного типу пізнання, морально-релігійних орієнтаціях, світобачення. Теперішній рівень філософсько-інтелектуальної культури виявляє таку міру цілісності й універсальності, зумовлених як процесами глобалізації та намагання охопити майже всі культурні здобутки в рамках однієї дослідницько-інтерпретативної системи, що все частіше заявляє про недостатність чи обмеженість строго раціонального опису навколишньої дійсності, звертаючи свої погляди до інших типів духовності, в тому числі, й таких, як містичний досвід. Та й в усіх культурах людства, в усі часи на рівні пізнавальних методик і доктрин завжди був особливий інтерес до сфери втаємниченого, прихованого, езотеричного, яскравим прикладом якої і виступає містицизм. Складність феномена містичного задається його багатоваріантною природою присутності в культурі людства, релігійно-філософськими підходами до його осмислення, самою практикою містичного досвіду.

З етичної точки зору, з огляду значимості морального самопізнання й самовдосконалення в містичних практиках, можна говорити про смислозадаючий та духовнотворчий зміст моралі. Актуалізована й на практиці засвідчена роль впливу на процес духовного сходження, що розпочинається саме в її просторі й конститується нею повсякчас. З іншого боку, мораль і містичний досвід як утілення духовно-практичного відношення до світу, що мають власну специфіку й не вичерпуються, а часто й не вписуються в раціональні мірки наукового аналізу, в ракурсі їх взаємодії можуть виявляти складні форми цього взаємодоповнення обох типів духовного досвіду в різних культурних регіонах. Можливість такого порівняння останнім часом наводить сучасних дослідників на думку про перспективність тлумачення й врахування різноманітних духовно-смислових основ і способів відношення до світу, що включають як складові не тільки наукову раціональність, але й філософію, мораль, релігію, містичний досвід, міф, апелюючи до цінності цих форм світосприйняття. Адже за їх смисловим навантаженням можна відтворити систему загальнозначущих характеристик, яка в лоні певної культури здобуває своєрідного виразу й оформлення у відповідності із існуючими реаліями морального, філософського, соціального, політичного, економічного й ін. вимірів буття людини. Така позиція ґрунтується на одній з тенденцій сучасної філософської думки, що зводиться до визнання наявності певного універсального комплексу ідей, що задають і конституують духовнотворчі процеси розвитку будь-якої культури, будучи інваріантними формами непересічної сутності, що здобуває унікального втілення в даних умовах.

Наголос на універсальному характері поширення містичної традиції в культурі підсилюється ще й відповідними інтегративними орієнтаціями та явищем глобалізації життя всього людства в сучасності. Для таких настроїв ідеалом виступає досягнення хоча б мінімального рівня “єдності”. Причиною існуючого незадовільного стану, на подолання якого й спрямовуються подібні ідеї, вважається розірваність між людиною й глибинною основою її духовності, відхід і забуття її витоків і джерел. Це, насамперед, стосується європейської культури. За цих умов, побутуючі форми містичного споглядання виступають одним із можливих варіантів “прориву” чи “виходу” за межі подібного дуалізму. Перш за все, на рівні морального вдосконалення, яке є первинною необхідністю й умовою подальшого сходження в будь-якій містичній практиці “наближення” або “єднання” душі й трансцендентної основи. Показовим прикладом служить життя й духовний подвиг Ісуса Христа. Так само в мусульманстві розуміється й постать Мухаммад (хоча іслам не можна особливо уподібнювати християнству, проте їх схожість у даному випадку виводиться з належності до релігій одкровення чи релігій книги (Біблія, Коран). Сюди ж відноситься й іудаїзм). Досвід засновників обох релігій зводиться саме до “трансцендування”. Він став імпульсом для створення й розвитку відповідного комплексу релігійних, моральних, світоглядних засад, де певний варіант містичного досвіду стверджує й оформлює доктринальну й міфологічну сутність релігії.

Таким чином, увага до містичного досвіду як культурного явища, що містить у своїй основі моральні, релігійні, світоглядні засади, дозволяє на сьогодні розцінювати цей тип людської духовності як об'єкт наукової зацікавленості й розглядати дану сферу як одну з проблем, важливих для дослідження.

Людмила Теліженко

Центр гуманітарної освіти НАН України, Київ

ТОТАЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ОСМИСЛЕННЯ МІСТИЧНОГО ДОСВІДУ

Можливості нового осмислення містичного досвіду як особливої властивості людини відкриваються з позицій сучасної постнекласичної методології, в межах якої на ряді із синергетичним підходом [1] значні перспективи відкриває тоталогічний, що розвивається метафізикою тотальності [2].

Долаючи однобічності класичної та некласичної раціональності, метафізика тотальності виходить на новий рівень осмислення суб'єкт-об'єктних відносин, переглядаючи саму їхню сутність. У центрі її уваги постають ситуації, коли суб'єкт, перебуваючи у взаємодії з об'єктом, відчуває на собі його зворотний вплив, оскільки знаходиться в спільному для них субстанціальному полі, утворюючи таку цілісну єдність, де їх розмежування зникає. У такій ситуації сторона, що викликає дію, виявляється й стороною, що відчуває його результат на самій собі, суб'єкт виявляється одночасно і об'єктом. Тому замість традиційних окремих однорівневих суб'єкт-об'єктних пар у полі зору опиняється суб'єкт-об'єктна цілісність, тотальність, обумовлена наявністю спільної основи. Ця обставина є ключовою в постнекласичному повороті, яка і дозволяє радикально змінити уявлення про людину. Виходячи з того, що буття – онтологічна субстанція, а людина – одна з форм її прояву, яка завжди присутня в ній, якщо не актуально, то віртуально, якщо не в дійсності, то в можливості, метафізика тотальності відкриває нову реальність – буття як цілісність або тотальність. Людина, яка перебуває всередині цієї реальності, є не тільки однією з форм її прояву, але й органічною її частиною. Тому тоталогічний підхід, визнаючи єдність людини й світу, обумовлену наявністю спільної для них субстанціальної основи, що виконує відносно них онтологічну єднальну функцію, переглядає саму сутність людини. «Людина у світі» і «світ у людині» тепер постають єдиною сутністю людини, що перебуває в єдності з усім суцям, що дозволяє її інакше назвати «человекомирной тотальностью, ...которая «развертываясь в себе, ...в своих трансформациях не меняет своей идентичности» [3, 179].

На основі цього метафізика тотальності визнає, що накопичені наукою і філософією знання про людину мають бути синтезованими з ненауковими знаннями, насамперед з релігійними, оскільки вони також несуть специфічне